

RUSTHOLLARIN POIKA



EIJA JANSSEN

RUSTHOLLARIN POIKA

EIJA JANSSON

RUSTHOLLARIN POIKA

Saaga-kirjat

©Eija Jansson 2023

ISBN: 978-952-7165-32-4

Kustantaja: Saaga-kirjat

Valmistaja: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

1822

1.

Puiden lehdet ovat värjäytyneet keltaiseen ja punervaan huntuun. Vaahterat ja haavat leimuavat kuin tuli. Kaunis maisema ja kaunis sää kruunaavat kahden nuoren ihmisen elämäntaipaleen alkua kuin haluten kunnioittaa tärkeää tapahtumaa. Maija Stina tanssii sydämensä kyllyydestä miehensä Kustaan käsivarsilla. Posket hehkuvat yhtä palavina kuin peltoja reunustavat puut. Suu hymyilee, eivätkä kirkkaat silmät päästä irti toisen kasvoista.

Abraham eli Aapo naureskelee penkillä vieressään istuvalle pojalle ja ilmeilee osoittamalla rakastuneen vihkiparin suuntaan. Toisen suipistelee huuliaan, kunnes molemmat kikattavat käsi suun edessä. Sitten he vilkaisevat toisiaan ja pyöräyttävät vielä silmiään, kun huomaavat sulhasen suikkaavan hellän suukkosen morsiamen punehtuneelle poskelle. Pikkuveli Adolf sylkäisee ja toteaa tomerasti, hyi olkoon. Aapoa naurattaa entistä enemmän.

Lattia tömisee riehakkaiden askelten iskeytyessä maahan. Vanhempaa väkeä istuskelee ulkosalla, jonne on kannettu lähes kaikki Sepän talon istuimet, sillä sää on myöhäisestä ajankohdasta huolimatta lämmin. Vieraita on tullut paljon, osa heistä kutsumattomina,

mutta ketään ei ajeta pois. Kaikki saavat syödä ja juoda kyllikseen, pitopöytä notkuu tilan naisten ja piikojen päivien aherruksen jälkeen. Kerranhan sitä ison talon tytär ja poika näin helposti toisensa löysivät.

- Eipä mene meiltä tyttö kauaksi, sanoo Johan vaimolleen Stinalle. Stina nyökkää hymyillen. Ei mene kauas, melkein viereen jää.

- Kunhan muutkin naisivat yhtä hyvin ja viisaasti.

- Kaikki aikanaan, Johan huokaa. Hänen kasvoilleen valahtaa väsynyt ilme, mutta sitä Stina ei näe, sillä hän on kääntynyt ja menee kädet ojossa tervehtimään Nikanderin emäntää.

Johan kääntää katseensa poikaansa Aapoon, joka mättää torpparin pojan kanssa makeaa kakkua suuhunsa. Aapo on kolmentoista ja hänen pitäisi jo oppia talon töitä ja tarttua niihin omatoimisesti. Aikanaan sukutalo ja tila siirtyisivät hänen hoitoonsa, mutta mielenkiinnon kohteena ovat kaikki muu paitsi tilanhoito. Kun Aapon lähettää lampaita paimentamaan, hänen matkansa on pitkä ja mutkikas. Hänet saattaa löytää unelmoimasta tammen alta selityksenään, että unohtui, kun piti laittaa hetkeksi lepäämään. Tai sitten hänet havaitaan tallin ylisiltä täydestä unesta, laitumelta nojaamasta isoon kiveen ja tiirailemassa pilvenhaituvia. - Niiden muoto muuttuu, oli poika pienempänä sanonut. - Minä tarkkailen niitä, en laiskottele.

Joskus Stina on räpsäissyt rivakasti risulla kintuille, mutta seuraava kerta tuli aina. Aapo löytyi nojailemasta aitan lämpimään takaseinustaan, istumassa suuren tammen leveässä haarassa tai suurelta kiveltä Vanjoen rannalla onkivapa kädessään. Töitä tehdessään poika saattoi jättää hommansa kesken huomattessaan jotain mielen-

kiintoisempaa. Usein pyydettyäessä tai käskettyäessä tekemään jokin asia Aapo lähti näennäisen auliisti toimittamaan pyyntöä, mutta työ ei välttämättä valmistunut, koska poika oli häipynyt jonnekin.

- Aapon pitäisi olla tomerampi, tytötkin ovat osanneet jo varhain töihin, Johan ajattelee hivenen ärtyneenä katsellessaan poikien syömäpuuhia ja kikatusta, kun pieni piikatyttö kiiruhtaa ohi letit selässä viuhuen. Mutta eihän tässä nyt surra Aapoa vaan juhlitaan Maijaa, kun sai hyvän miehen ja pääsi vauraan talon miniäksi. Ajatus nostattaa hyväntuulisen hymyn Johanin kasvoille. Hän sipaisee viiksiään, joissa näkyy iän tuoma harmaa vivahdus. Johan on komea mies, mutta vastuu tilasta, katovuodet ja ajoittainen sairastelu ovat verottaneet elinvoimaa ja painaneet hartioita aavistuksen kumaraan.

Johan nousee ylös ja lähtee vieraiden pariin. Tänään jalka nousee kevyesti ja tyytyväisyys karehtii kasvoilla, kun hän seisahtaa riehaantuneiden nuorten eteen. Sahtia on juotu kiitettävästi, ja humailusten paini on alkanut nurmella. Voimainkoetusta nuorten miesten kesken ei nyt sallita, sillä Stina on sitä mieltä, että siitä helposti riita riehaantuu ja tapahtuu ties mitä.

- Anteeksi isäntä, joku nuorista sanoo naurussa suin, kumartuu ottamaan lakkinsa ja läiskäisee sillä reittään pudistaakseen ruohonkorret pois.

Hilpeät painijat nousevat nurmelta, oikovat vaatekassastaan ja suikuvat sekaisin mennyttä hiuskuontalooaan. Pelimannit ovat vaienneet hetkeksi ja siirtyneet pitopöytien ääreen. Monet muutkin syövät, vaikka ei nälkä enää olekaan, sillä turhan harvoin yltäkyläisiä juhla-aterioita on tarjolla - varsinkin kirkonköyhälle Kristiina Luu-

kaksentyttäreille tai sotilaan leskelle Kaisalle. Edla-piika ja Stina-emäntä ovat panneet parastaan talon tyttärien Annan Heddan ja Loviisan avustuksella tietenkään Maijaa itseään unohtamatta. Ei sovi säästellä, kun varakkaan talon tyttären häitä juhlitaan, saattaisivat kylällä mainita itaraksi.

Vanha metsästäjä Hertz vaimoineen näyttää istuskelevan juomakippo kädessään seinustan penkillä, johon syksyisen auringon ohenevat säteet tuovat lämpöä. Hertzillä on tyypilliseen tapansa lakki vinossa toiselle korvalliselle, mutta se sentään näyttää olevan parempaa laatua kuin miehellä on arkisin nähty. Liekö koivun alla seisoskeleva Hiiren isännän kanssa jutteleva räätäli Ahlroth sen kursinut kokoon. Hertz on lähes sokea ja näkee kertomansa mukaan vain varjojen häilymistä valoa vasten. Niinpä hän harvoin lähtee mihinkään, yksin saattaisi kompuroida vaikka jokeen eikä Hertz missään nimessä halua kuolla hukkumalla vaan mukavasti omaan sänkyynsä.

- Maija ei liene muuttunut siitä mitä muistan? vanhus osoittaa sanansa vieressä istuvalle Greta-leskelle.

- Ei ole Maija muuttunut, kaunistunut on entisestään, Greta-muori vastaa ja hymyilee hampaattomalla suullaan leveästi. - Ja on se tuo sulhaspoikakin niin uljas kuin ritari, että saapi vähän aikaa haakea samanmoista. Komiat viikset näyttää kasvattaneen nenän alle. Oikeat räkäviisarit, muori hekottaa.

- Vai räkäviisarit, Hertz tuhahtaa ja koskettaa omia rehottavia viiksiään, joitten saksimiseen tarvitsee apua, ettei vahingossa leikkaa nenää päästä. Greta muori tyrkkää ukkoa kylkeen ja nauraa kihertää. - Ne tuolla halaavat ja pussaavat ihan kaikkien nähden, sus

siunakkoon!

- No mutta, oikiaa rakkautta ilmassa, huokaa ukko tunteellisena ja menetetty nuoruus käväisee mielessä.

Hevosien hirnahdus kuuluu haasta ja siihen vastataan kauempaa niityltä. Lehmänkellon kalkatus kertoo, että eläimet alkavat pikku hiljaa odotella lypsäjiä. Valkoiseen esiliinaan koristautunut Edla-piika komentaa navettapiikaa matkaan. Pitkään taloa palvelleena Edla on tänään oikeutetusti sisäpiikana ja talousmamsellin tapaisena, jotta isäntäväki saa rauhassa juhlia vanhimman tyttärensä häitä ja siinä samalla hyvää onneaan. Edla ja Stina-emäntä olivat jutelleet Maijan aviosta, kuinka onnistuivatkin nuo kaksi nuorta oikein rakastumaan toisiinsa. Ei siinä sen kummemmin naittajia tarvittu, kun oli jo kaikesta sovittu. Ja kotiinkin Maijalla on lyhyt matka, Mannin talohan sijaitsee ihan vieressä. Voivatko asiat sen paremmin ollakaan.

Nuoremmat häävieraat jatkavat ilonpitoa myöhään iltaan, mutta osa vanhemmista on lähdössä lähiseudun koteihinsa. Pitkämatalaiset on majoitettu niin sulhasen kuin morsiamenkin kotitaloihin ja niiden aittoihin.

Päivän painuessa mailleen Sepän rusthollin ikkunat kiiltelevät laskevan auringon viime säteiden osuessa niihin. Harmaa kissa istuu tyynenä rappusilla ja nuolee tassuaan. Syyskuinen yö on leuto ja lempeä.

Aapo juoksentelee tummuvassa syysillassa ja törmää renkiin, joka on valjastanut Nikanderin hevosen kärryjen eteen. Hänen silmänsä osuvat pikku tyttöön, Sofiaan, joka laahustaa väsyneenä äitinsä kä-

destä kiinni pitäen kohti hevosvaunuja. Niin on soma lettipää, käy Aapon mielessä. Hän jää auttamaan renki Johannesta, joka hoitaa yövieraiden hevoset tilan hevosten lisäksi.

- Yöksi jäävien vieraiden hevoset on juotettava, Johannes komentaa Aapoja. - Äläkä jää lorvailemaan, tässä kun on työtä normaalien hommien lisäksi nyt paljon.

Aapo työntää kädet taskuihinsa, nykäisee housujaan ylöspäin ja lähtee pihamaata vilkuillen suorittamaan komennuksen mukaista työtä. Hän viheltää pelimannien soitannosta mieleen jäänyttä iloista sävelmän pätkää ja pysähtyy hetkeksi kuunnellakseen vieläkö soitanta jatkuu.

- Niin kuin olisit jo! kivahtaa Johannes, joka on ollut talossa niin kauan kuin Aapo jaksaa muistaa. - Aiotko näännyttää hevoset jaanoon? Ja lehmillekin voisi antaa vettä!

- Olen menossa, ei pidä hermostua, Aapo huikkaa, mutta lisää vauhtia ja katoaa pian tallin nurkan taakse. Orjapiiskuri tuo Johannes on, mutta kai tässä on pakko tosiaankin eläimet juottaa. Kerran, hyvin pienenä hän valitti äidilleen, kuinka voi renki komentaa häntä, rusthollin poikaa. Äiti oli tokaissut, että hyvä kun komentaa. Kuri ja järjestys pitää lapsilla olla, ja vanhempaa ihmistä on toteltava, on hän sitten renki tahi joku muu. Näin äiti riisui hänestä sen koppavan kerroksen, jonka Aapo kuvitteli olevan hänen oikeutensa isänsä perillisenä, rusthollarin poikana. Renkihän ei komenna talollisen poikaa, eikä komenna piikakaan. Mutta siinä Aapo erehtyi, piikat ne vasta komentelivatkin. Niinpä hän jo tuolloin arveli parhaaksi totella palvelusväenkin komentoja, jos ne tuntuivat hänestä oikeilta. Mutta aina saattoi unohtua jonnekin. Keväisin hän katseli niska

kenossa muuttolintujen auroja, kuunteli kurkien huutoja ja joutsenten toivotusta, tarkkaili hiirenkorville puhkeavia puita ja pensaita. Kesällä piti juosta koivikon polut, istua joenrannan isolla kivellä katsellen virtaavaa vettä tai taivaanrannan peittäviä kumpupilviä. Odottaa lämmintä kesäsadetta ja juosta paita märkänä pirttiin.

Kantaessaan vettä hevosille Aapo tuntee syksyisen viileän tuulen käsivarsillaan ja tummassa hiuspehkoissaan. Hänen tulee silti lämmin ja hikikarpalot nousevat otsalle. Hän katsoo kesän ruskettamia käsiään. Vielä niissä ei ole voimaa kuten isällä, mutta pian, pian on. Isäntänä hän ei aio raskaimpiin töihin kajota, hän palkkaa lisää renkejä, jos ei muutoin työ tule tehdyksi.

Huokaisten hän kumoo viimeiset vedet juottokaukaloon ja lähtee pihalle, jonne vieraat ovat kokoontuneet laulamaan nuorikolle. Kustaa on kietaissut käsivartensa Maijan uumalle ja katsoo vaimo-
aan onnellinen hymy huulillaan. Hän johdattaa tuoreen vaimonsa portista tielle ja kohti sitä taloa, joka on nyt oleva Maijan koti. Kul-
kue kohti nuorikon uutta kotia lähtee kävellen, eihän matkaakaan ole pitkälti, muutama vaivainen askel. Ystäviä ja muita kylän nuoria seuraa pariskuntaa tapailen kaunistu kansansävelmää ja heitellen kehäkukan terälehtiä Maijan hiuksille. Maija nauraa ja ilo tarttuu jokaiseen. Syksyn viimeiset kukat hehkuvat Maijan hiuksissa ja terälehtien sateena hartioilla.

- Tänään on onnen päivä, sanoo Aapon isoäiti ja pyyhkäisee veden silmäkulmastaan. - Sisarellasi on nyt hyvä mies, ja jäi tyttökin näin lähelle, niin että jälkikasvu voi juoksennella kahdella kartanolla. Kyllä olen mielissäni.

- Niin, Aapo siirtää jalkaansa hermostuneena. Hän ei osaa seu-

rustella vanhojen kanssa. Aina ne huokailevat onnea tai epäonnea. Tuntuu kuin mikään ei ole siltä väliltä. Isoäiti tarttuu Aapon käteen ja taputtaa sitä. - Pian menet sinäkin rippikouluun, niin se aika kulkee joutuin. Ja sitten pääsee naimisiinkin, hän hekottaa kiusoitellen.

Aapo on hiljaa, hän haluaisi juosta katsomaan talon takana harsoilvessä roikkuvaa kuunsirppiä, mutta malttaa mielensä ja kuuntelee vanhuksen muistoja menneistä. Ne vähän pitkästytävät, mutta Aapo koettaa olla kohtelias ja kuunnella.

Lopulta isoäiti nousee ja pyyhkäisee mustan pyhähameensa pinta. - Minä menen maate, vilu tässä istuessa tulee.

Aapo katsoo hentoa selkää, joka katoaa porstuan ovesta näky-mättömiin. Myös vieraat vetäytyvät hiljalleen nukkumapaikoilleen aittoihin ja kamareihin, vain nuorempi väki jää valvomaan. Aapon silmiä kirvelee väsymys, mutta hän ei hennoisi vielä nukkumaan. Äidin käskyä ei kuitenkaan sovi vastustaa, ja hän kömpii unten mailla olevan viisivuotiaan Johanna-siskonsa viereen. Aapon sängyssä nukkuu vieras.

2.

Hääjuhlien jälkeinen päivä vietetään siivoillen taloa ja tanhuvia ja seurustellaan yöksi jääneiden vieraiden kanssa, vaikka tekemistä olisi tähän aikaan vuodesta kovastikin ja eletään arkista työpäivää. Peruna on vielä nostamatta ja se pitäisi saada laareihin pikaisesti, sillä syksy on jo pitkällä. Muutkin syystyöt odottavat tekijäänsä. Torpparit ovat valjastaneet hevosensa ja työskentelevät pelloilla. Suurin osa tekee kontrahtiaan, koska kiire on niiden hoitamisessa, mikäli aikoo ehtiä omatkin peltolänttinsä saada syyskuntoon.

Aapo katsoo usvan hiipumista, auringon väkisin auki repimää pilvilonkaa ja säteiden säihkettä kellastuneilla korsilla ja kastetta tippuvilla oksilla. Hänen on mentävä auttamaan veden nostossa. Hän lappaa vikkelaasti velliä suuhunsa, jota äiti hämmentää posket punaisina pyyhkien hikeä otsaltaan esiliinaansa. Leipäkannikkaa pureskellen Aapo lähtee ulos ja tuntee aamun kirpeiden ihollaan. Hän kääntyy takaisin ja sieppaa naulasta vanhan nuttunsa, jonka hihat ovat kummasti lyhentyneet kesän aikana. Äiti hoputtaa, mutta Aaposta on vastenmielistä mennä melkein unisilmin ulos kylmään. Hän menee kuitenkin, koska niin on tehtävä. Nuttu sentään suojaa enemmän kuin pelkkä paita. Hän toivoo, että syksystä tulisi pitkä

ja lämmin.

- Voi tuota poikaa, äiti huokaa viereensä tulleele piialle, Maija-Leenalle, joka katsoo vellipataan.

- Siitä voi Maija-Leenakin ottaa ja lähteä sitten navettaan, Stina-emäntä huomauttaa. - Edla tuli huonovointiseksi yöllä eikä ole jaksanut vielääkään nousta. Siksi minä keitin vellin ja tein niin paljon, että riittää varmasti kaikille, kun on vieraatkin ruokittava.

- Voi sentään, Maija-Leena vastaa kauhoessaan kuppiinsa velliä. - Toivottavasti ei Edlalla ole mitään vakavaa sairautta. Ehkä se on vain väsymystä, hänellä kun se vatsa on usein kipuillut.

- Toivotaanpa niin, Stina-emäntä mutisee kääntyessään katsomaan, kun muutama yövieras istuu unisin silmin pirtin pöydän vierustoja kiertäville pitkille penkeille. Joillakin heistä on niin pitkä kotimatka, että paluumatkalle on suoriuduttava heti aamusta. Stina täyttää vellikupit, kehottaa taittamaan leipää ja ottamaan silakkaa, jotta nälkä pysyy loitolla.

Maija-Leena syö nopeasti vellinsä ja palan leipää, lähtee sitten kiireesti kohti navettaa, jossa lehmät ääntelevät hermostuneesti. Ne pitäisi lypsää ja laskea hakaan, jossa niitä pidetään päivisin lumen tuloon asti. Hän huokaa ja katsoo juoksevan pojan perään, astuu sitten navettaan, jossa ilma on lämmintä ja kostea, ja aloittelee työtään.

Aapo juoksee tuulen pyörittämien lehtien seassa. Kullankeltaiset lehdet nousevat ja laskevat kuin näkymättömän käden koskettamana, kunnes putoavat heinikkoon. Pari miestä seisoskelee aitan edessä. Miesten takana oleva ovi avautuu ja pullea rouva astuu ulos.

Hän nyökkää toiselle miehistä ja yhdessä he lähtevät kävelemään pihan poikki taloon.

- Huomenta Aapo! mies huikkaa. - Työn touhussa jo.

- Huomenta, Aapo vastaa ja juoksee pois, hakee sitten korvot, joihin nostaa kaivosta vettä. Hän kokeilee ämmänlänkiä harteilleen. Kaksi täyttä vesiastiaa painaa paljon ja hän joutuu kulkemaan kumarassa, kun ei tahdo jaksaa astioiden painoa. Maija-Leena nauraa ja Aapo suututtaa. Hän heittää länget kaivon viereen ja kantaa vettä yhdellä astialla.

- Sinun pitää vielä varttua, piika ilveilee pestessään maitoastioita. - Mutta työtä tehdessä ne voimat kasvavat, vai mitä? Viimeiset sanat on tarkoitettu rengille, joka kurkkaa ovesta.

- Jo vain, työstä ne lihakset kasvavat. Jollekin isot ja joillekin mitättömät, Erkki-renki vahvistaa Maija-Leenan toteamuksen. Hän työntää lakkireuhkaansa otsalta ja kysyy: - Jokos Aapo on vedet saanut sisään? Olisi tuolla tuota hevoshommaakin.

- Olen minä kantanut ja voin kantaa myöhemmin lisää, Aapo pudottaa tyhjän korvon lattialle. Jo riittää akkain työt, hän tuumii puoliääneen ja seuraa Erkkiä ulos. Piika jää motkottamaan kesken jääneestä työstä. - Osaa tuo poika valita puolensa. Talo täynnä vieraita ja pitäisi ehtiä muuallekin kuin navettaan ja lypsylle.

Navetassa kolisevat astiat hetken aikaa kiukkuisesti, mutta sitä Aapo ei kuule.

3.

Syysmyrsky on riipinyt puiden lehdet ja oksat harittavat paljaina ja luurankomaisina. Aamuisin kuura peittää pellot, tie on kurainen ja kuopilla. Muutama mäkitupalainen on saanut vähäksi aikaa palkkatyötä, sillä isoimpia kuoppia on täytettävä hiekalla, mutta kylmyyden takia alkaa olla hankala tasoitella urautunutta tietä.

Erään kartanon patruuna oli ajanut kieseistään rattaan rikki ja suuttunut motkottaen huonosta tienhoidosta. Torpparit olivat vastanneet, että oman osansa he ovat selkänahastaan repineet, kun ovat tietä pitäneet kunnossa sopimuksen mukaan. Viime kesänä on alavaan kohtaan kaivettu ojaa tien molemmin puolin ja se sai heidän mielestään toistaiseksi riittää kesän tasoituksen lisäksi. Teiden ylläpito kuuluu tilojen rasitukseksi, mutta kätevät isännät ovat jyvittäneet tieosuutensa torpparikontrahtiin työn osalta. Niin että jo on aika kartanon väenkin osallistua kustannuksiin, tuumi tuolloin eräs kiperäkielinen torppari. Molemminpuolisen suunsoiton jälkeen äkämystynyt patruuna oli palkannut muutaman mäkitupalaisen ja pari torpparia töihin. Torpparit hakivat soraa ja hiekkaa kauempaa hiekkaharjusta ja lapiomiehet levittelivät sitä uriin ja kuoppiin.

- Onhan sillä patruunalla rahaa, kyllä se joutaa myös osallistu-



Aapo syntyi Sepän rusthollin vanhimmaks pojaksi 1800-luvun alussa. Hänestä odotettiin sukutilan jatkajaa, mutta Aapo ei ollut varma, tahtooko hän ottaa aikanaan vastuun tilasta.

Kun Johan-isä kuolee yllättäen, viljelijän vastuu siirtyy Stina-äidille, joka ei koskaan avioitunut uudelleen, vaikka sitä varmasti myös odotettiin. Miltei vastapäätä asuvan Maija-tyttären aviomies Kustaa Mansner sekä muut naapuritilalliset auttoivat Stinaa. Poikien aikuistuttua Aapo miettii ja jahkailee alkaako isännäksi, kun pitää ottaa roima velkataakka maksaakseen veljensä ja sisartensa osuudet tilasta.

Merramäen kylästä löytyy vaimo, suuren tilan tytär, joka odottaa pääsevänsä Sepän nuoreksi emännäksi. Lopulta Aapon on tehtävä päätös, elämä näyttää lopultakin asettuvat uomiinsa, johon mahtuu niin iloa kuin suurta suruakin.

Mutta Aapo ei ole tyytyväinen...

Kirja perustuu kirjoittajan esivanhempien elämään siltä osin kuin siitä on saatavissa tietoa erilaisten asiakirjojen kautta.

KL84.2

ISBN:9789527165324

